

Elromlott meséink

Földre szállt már a mesebeli sárkány is. Az óslénytan tudományos pontossággal rekonstruálta életét. A mítoszok, legendák félelmetes mammutállata kiállítás tárggyá szelődött, csontvázát múzeumban állhatjuk körül. Orvos barátom hoszasan magyarázza, hogy meséink vasorrú bábája nem más, mint egy akromegáliában szenvedő falusi öregasszony, akinek hormonzavarától megnőnek a test- és csontvégződésai, a csigolyáinak szabad felületei is, ezért meggörnyed. Így hát ez a néni általában szelíd és csendes szavú, mégis kicsüfoliák, pedig a lénynek sem árt. Már az „Alice Csodaszágban” is szindromává változott; Alice-szindromának nevezik azt a tünetcsoportot, amelynek az a lényege, hogy a beteg látásmódjában eltorzul a személyek és a tárgyak alakja, nagysága, távolsága, helyzete. Az „Alice” szerzője, Lewis Carroll pszichológiai véleménye szerint, közismerten migrénben szenvedett, s rohamai bizonyára érzékszálódással is jártak.

Csillagokat ostromló korunk elmúlt idők képzeletvirágait tépdesi. Romlanak a meséink.

Mintaóvodában átlaggyerekek. Még nem tudják, mi az a panel, s bár óvodájukat skatulyaként rakták össze az építők, ők maguk kacsalábon forgó várat varázsolnak az építőkockákból. Igaz, többen felhőkarcólónak nézik, így a képesítés nélküli óvónő is, akinek a fantáziája már liftre jár. Elűságozza, hogy tegnap haza kellett küldeni a gyerekeket, mert ismeretlen tettesek éjszaka betörték az óvodába. A négyéves Zita odasurran és hadititokként, halkra fogott hangon közli: „Kijöttek a rendőr bácsik...” A gyerekeknek jó fulluk van, meg hallják, erre fölugranak a játékok mellől. Már nincs üveghegy, kacsalábon forgó vár, az élmények a betörés körül forognak. Egy copfos kislány meséli: „Ott-hon voltunk anyuval, és nagytkarítást játszottunk, és anyu azt mondta, hogy ha már nem megy be dolgozni, legalább rendet csinál.” Szemüveges kislány vág a szavába: „Apukám szerint biztosan valami trögerek törték be az üveget, mert itt annyian vannak...”

Valami történt. Nemcsak a felnőtteknek, a gyerekeknek is esemény a betörés. Most úgy tetszik, mintha csupán pótszerként szolgálna számukra Hófehérke, Jancsi és Juliska. Mintha a tündérvilágot kiszorította volna a rendőrségi sziréna.

Minden mese — vallotta Novalis, a német romantika költője. Az emberi világ két ellentétes pólusa: a praktikus valóság és a mese realitása. Honti János A mese világa című tanulmányában így ír erről: „A mi civilizált európai világunkban már csak ott találhatjuk meg a mesét, ahol a praktikus világ kultúrájának még nem volt alkalma magához ragadnia a zsarnokságot: a gyermeknél, akihez még nem jutott el ez a világkép a maga leigázó mivoltában, és a falu népénél, amelyhez hagyományban és ősi kultúrában való gyökerezése nem engedte meg »komolyan« közel-férközni ezt a világképet.” Honti János úgy véli: a világ valóságai a gyermek előtt legkomolyabban a mese formájában mutatkoznak meg.

A falu városiasodik, a gyerekek világképe sokkal korábban hasonul a felnőttekéhez, mint eddig bármikor. Az erdőről a kemping, a csillagokról az űr-randevű jut az eszükbe. Aminek kereké van, az autó, s ha játékparunk nyúl alá szerel kerekét, az is csak autó lehet. Száguld felük az élet. Napirendjüket akár indigóval írhatnánk.

Az információáradat mindenkét, így őket is vadul, kéllehetetlenül éri. Semmiből sincsenek kirekesztve, még abból sem, amiből ki kellene rekeszteni őket. Nincs elég idő és türelem rá, hogy megóvjuk a gyerekeket a képernyőn látható harcoktól, robbanásoktól és balesetektől, így számukra is előbb-utóbb harcok, robbanások és balesetek jelentik az eseményt. Eldobják a gyalogos katonákat, műanyag rakétát, kelepelő géppisztolyt ragadnak a kezükbe. A játékpar militarizálódása csupán következmény — hiába a keserű, tiltást követelő,

nosztalgikus hang, a simlabbak korát emlegető.

A mintaóvoda szép. Berendezésében ugyan nem követi a gyermeki léptéket — ugyan miért nem? —, de a csöppségek szemlétomást jól érzik magukat benne. Az udvar a környező üzemek készítette hintákkal, mászókkal van teli, a homokozón túl közlekedési park. Az óvodában sehol sem találók mesékönnyvet. A játékpolygon néhány ronggyá tépett kifestőfüzet árválkodik, ki-tört kerekű teherautók, műanyag homokozóformák társaságában. Bent az irodában új játék is akad — labda, társasjáték, szórmeálatok —, tartaléknak, ha a többi tönkremegy. Az óvodákban a költségvetés jóval soványabb, mint a bölcsodékben: nem takarékoskodni, hanem kifejezetten spórolni kell. A bölcsodék ugyanis az egészségügyi ágazathoz tartoznak, míg az óvodák az oktatási tárcához. A két felügyeleti szerv pénztárcájából máshogyan csurran-cseppen a forint a gyermekintézményeknek. Hiába a fenntartás tulajdonképpeni egyenmősége, a tanácsi költségvetés két rubrikát szán nekik.

A képesítés nélküli óvónő azért dolgozik itt, mert fél a gyári munkától. Gyermekkorom óta ismerem. Orvos szeretett volna lenni, de a vágyából csak a fehér köpeny maradt. Férje már van, gyermeke még nincs: „nem is lesz, amíg önálló lakást nem kapunk”. Munkáját a gyakorlatban sajátította el. Az idősebb, szakképzett óvónő most is sokat segít neki, szinte jobban dédelgeti, mint a rábízott kicsiket. Nevetve mondja: óvodai munkaerőt nehezebben talál, mint óvodást. Kérdem a fiatal óvónőt: szokott-e mesélni a gyerekeknek? „Mesélni? — néz rám csodálkozó szemmel. — Ő, ők inkább játsznai szeretnek! Meg különben is: jobban ismerik az Angyalt vagy a Columbot, mint Hófehérkét...”

Pakolás, indulás! A gyerekekre szinte fölrázzák a ruhákat, a mamák és a papák, idegesen remeg a kezük. Figyelmeztető-fegyelmező szavak csattognak, majd egy-két nyugtató puszit. Délutáni búcsú az óvodától.

Felmérések bizonyítják, hogy milyen egyedül érzik magukat a gyerekek otthon. Nincs az az ingergazdag környezet, amely ne válna szegénnyé az értelmet érlelő párbeszéd nélkül. Nem ismernek szeretetteljes törődést bensőséges kapcsolat nélkül. Alig hiszem, hogy nevelni lehetne valakit a vele való türelmes foglalkozás nélkül. Minden gyerek közlekeny. A begubódzás folyamata akkor kezdődik, amikor senki sem figyel a szavára, vagy válasz nélkül hagyják a kérdéseit. Mi, szülők gyakran ügyet sem vetünk rájuk. Szerepet játszik ebben a házias életvitel is, meg a kényelemszeretet is. Aztán a nők munkába állása éppúgy, mint a televízió, a szűk, amúgy sem nyugodt lakás, a millió otthoni tennivaló. A kezdeti, hogy az óvodában a szülőre bízák a nevelés kulcsát, amellyel „a családi tűzhely melegében” nemigen nyitnak ki semmit, munkába menet pedig használatlanul adják vissza — a gyerekekkel együtt — az óvónő kezébe. A mesemondásra nincs idő mindenütt, pedig egyedülálló kapcsolatteremtő erő az: a szülővel szállni tündérországba, hétmérföldes csizmával (a papával-mamával) átkelni az Operenciás-tengeren, királyokkal, királyfiakkal találkozni, csodákon csodálkozni. A fabula aranyigazságainak oktatónelvé hatása manapság már nem csiszolva finomra gyermeki lelkeket? Aligha van így. A mesemondó közelsége, melegsége hiányzik. A citromot ugyan pótolja a citrompótló, mégsem ugyanaz az íze. Mesetábláink — a rádióé, a televízióé — hiába jók (legtöbbször nem is azok, inkább felnőttek agyának rugójára járó történetecskéket), mást ad a szülő mondotta mese: vissza lehet térni egy-egy kedves részletre, kérdezgetni lehet és felelgetni. Azaz láthatatlan híd épül szülő és gyerek között.

Akár a játékok, játszótérek, többnyire túlságosan készek a mai meséink is. Tanításuk száj-

barágó, fantáziájuk szegényes, jelenünkre erőltetetten adaptált. De hát öreg gond gyermekirodunk mostoha helyzete. Am, a mesélő papák-mamák is hiányoznak! S az utóbbiak hiánya a fájóbb, az elgondolkodtatóbb. Népmeséink, a Grimm-testvérek, vagy Andersen hőseit akár autóba vagy űr-rakétába is ültetheti a szülői képzelet — gyorsan alkalmazkodnak a XX. századhoz, hiszen járatosak a csodákban —, csak nincs, aki útnak indítsa őket. Marad a tévé-maci, s „a mindent észre-vevő” nézők levelei, hogy miért így vagy úgy mossa a fogát az aszerencsétlen medveboc.

Mérnök ismerősöm boldogan újságolja, hogy mit talált ki: fiának a munkahelyi történeteket adja le mese formájában. Főnöke sárkány vagy jószágos, öreg király — attól függ, hogy milyen napja volt. Így keveredik hát civilizált világunkban a praktikus valóság és a mese realitása. Ugyanó tűnődve említi, hogy a Körös-parton tutajt ácsolt a két srácának és arcukon nagyobb volt az öröm, mint karácsonykor, amikor villanyvasutat kaptak.

Szülőkre éhesek a gyermekeink.

Beismerem: túlzottan általánosítva kongatok vészharangot. Nemtörődöm mostohákat varázsolok ide, akiknek inkább a mesékben a helyük. Mégsem tudom elfeledni a büszke nevetéssel közreadott gyerekzaj-vicceket — többségük úgy születik, hogy a csöppségek tanácstalanul, eligazító szó nélkül kóborolnak az idősebbek világában, s néha illetéketlen utánzóként a felnőttek szótárához nyúlnak, anélkül, hogy tudnák, mit mondanak. Valóban jól áll nekik. Viszont olvastam fiatal írónk aggodalmát az anya szó devalválódásáról, hogy sztokként már a legkisebbeknek is a szájára kerül, a sértett pedig megszokottan veszi tudomásul. Erőltetett a társítás.

A kiváló úttörőmunka jutalmul táborozó, kitűnő előmenetelű tanulók cigarettacsikkkel elégették egymást, vasmarkú kis fickók terror alatt tartották gyengébbeket, a pedagógusok pedig csak az egyik, kékre-zöldre vert gyerek anyjának feljelentése nyomán szereztek tudomást az ügyről, a táborozás után. Örmőm a levélét az édesanyjának, aki elpanaszolta, hogy az általános iskola tanítónője őt hibáztatta: mit szaladgl semmisségért a bíróságra? Homokvár temetett maga alá gyerekeket — olvasom az újságban —, a többiek pedig nyugodtan hazamentek és otthon egy szóval sem említették a szerencsétlenséget. Értetlenül csapjuk össze a kezünket: ez a nevelés csődje volna? Vagy a nem nevelés?

Úljünk újra gyermekeink ágya szélére, s kezdjük el ismét a mesét: egyszer volt, hol nem volt... TAMÁS ERVIN

Bencze József

Mire mennék?

- a szekérdöntő vállú,
- kaszatomány-farú,
- földetdöntő lábú,
- esküt kiáltó szájú,
- vaskos izzó vasujjú,
- gumilabda gyors izmú,
- követ morzsoló mellű,
- napba fejlő fejű,
- mókus-fürge kék szemű,

- aranytisza szellemű,
- hordókat megkongató,
- kaszákat megforgató,
- bajszokat lecsorgató,
- föld-nyers vadhúson élő,
- enni másodszer kéro,
- vén paraszt ösök között,
- én gyenge szívembe felénk nyúlver költözött.

Katona Judit

Gyerekrajz

Most engem rajzol. Szemében gömb vagyok, az sem szabályos. Karom kurta és lábaimnak sem tudja a helyét, oldalt kalimpál, de pontszemem ragyog.

Sok ferde vonal kerít meg, von körül fák és virágok, hangya, ég, eső. A nap kövér, a szája nevető s hogy mindez így van — Kinga úgy örül.

Most engem rajzol. Sima szöghaját, serényen nyálaz kék, zöld ceruzát, kis füvek állnak görbe fa alatt,

melyen már meggyet pirosít a fény. Sok kusza vonal, firka és maszat, de ott élünk a rajzon ő meg én.

Magyar filmek szemmagasságból

Szemügyre venni magyar filmeket, megtett utat és a jövődöt, eredményeket és kudarcokat, évről évre ez a dolga a magyar filmszemlének. A mérlegelő tekintet sokáig csak hátrafelé figyelt, sikerek öröme lelkesítette, zsákutca s kátyú velt vagy igazi látványa riogatta. Mód se igen nyílt másra, hiszen a szem elé csak az előző esztendő filmjei jutottak, hogy még egyszer fölfigyeljen rájuk néző, bíráló és filmkészítő egyaránt. Efféle szemlélődés sem oktalan, nem is céltalan, hiszen egy esztendő filmjei néha kicsit más képet mutatnak, mint mindegyik külön-külön. Rá is szokott szinte mindenki, hogy figyelgesse, merre mozdul a mérleg mutatója, valahányszor új film jelenik meg a mozivászonon, s egy-egy esztendő csomagja nehezebb-e vagy könnyebb,

Tanulást keresni, s még inkább tanulásgot találni türelemmel kell, s ez idén a szemle annál inkább így tehetett, mert a mérlegelő tekintet a jövő képét földéltette. Szép élményekre hivatkozhatott a múltat számbavevő is. Kiegyensúlyozódott az a feszültség, amely a jelenvalót közvetlenebbül szemlélni akaró filmek láttán támadt korábban. Heves vitákat keltettek ezek a filmek, s barátaik körében éppúgy voltak türelmetlenek, mint vitatóik között. Mostanra már nemcsak az látszik meg, hogy a közvetlen valóságábrázolás igénye mellé fölzárkózott a művészi igazmondás igénye.

Így emelkedett a szemle mérlegelésének szemmagasságába a már látott filmek közül a Ménesgazda és az Angi Vera, így a jelenvalót vizsgatekintettel fölmerő filmek közé újjában a Családi tűzfészek. S ezeken, meg másokon is, megnyugodva pihent a szemlélődő tekintet, azért történetet, mert előrenézve is biztató a kép.

Tíznel több új filmet mutattak be a szemlén, fél esztendő várható moziműsorát. Az első. Sándor Pál filme Mándy Iván színműéből, a Szabadíts meg a gonosztól, döbbenetes filmfreskó a felszabadulás előtti történelmi mélypontról, azzal a tanulsággal, hogy a magunk érdeke, ha emberi, ha tisztas is, olykor bizony mások mérhetetlen kárára vezet. Ami azután ehhez a filmhez csatlakozott, a jövő idejű szemle, azt mutatta: változatos, sokféle az, amit a magyar film nézőinek ad. S ez már magában véve is nagyon fontos. Esztendője még arról kellett vitázni, ki-szoríthatja-e egyik filmfélé a másikat, most kiviláglik: a fejlődésnek fő mozgatója a változatosság.

Ez a feltétele annak is, hogy a magyar közönség elégedett — szerényebben: elégedettebb — legyen a magyar filmmel. Nem lehet karamba rekeszteni a közönség érdeklődését. Ha mégoly remekművek születnének is, de csupa egyivású, megcsömörleken azok is, akik pedig szenvedélyesen keresik az épp olyasfajta élményt. Könnyedebb és súlyosabb, modernebb és hagyományosabb, izgalmas és töprengésre készítő film egyaránt látható a szemlén már bemutatott jövődö műsoron.

Alighanem ennek is része volt abban, hogy meglepő szép sikert hozott a szemle. Az új bemutatók nézőtere mindahányszor zsúfolt volt, s nemcsak megismételni kellett az előadásokat, hanem még újabb vetítéseken is külön-külön, újra megmutatni a filmeket.

Érdemes tehát elgondolkozni azon, nem kellene-e a magyar filmszemlét legalább valamelyest kiterjeszteni. Mindaddig Budapest és Pécs osztozott a szemlén, s a nagyközönség országsszerte a híradásokból követhette az eseményeket. Hátha jövőre már arra is telne az erőből, telne az érdeklődésből és a magyar film munkájából is, hogy a szemle utáni héten egy-egy napra más-hová látogasson el a szemle, máshol mutatkózzanak a szemle filmjei, a szemlefilmek rendezői, színészei, értékelői. Ha csak három nagyvárosba látogatna el a szemle egy-két filmje, vajon nem lenne a vizsgálódó tekintet még derűsebb, s a látvány még ígéretesebb?

Közönséget toborozni, szervezni is lehet, de otthonossá művészetet közönsége körében csak maga a művészet tehet. S a tekintet torzít akkor is, ha mélyből néz föl vagy ha magasból lefelé. Film és közönsége nézzen végre nyíltan egymás szemébe, ehhez csakugyan szükséges, hogy fölegyenesedve a tekintet szemmagasságban legyen.

ZAY LÁSZLÓ